

Ганущин Олександр
Львівський національний університет ім. І. Франка

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПОЛІТОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ ФОРМУВАННЯ І ДІЯЛЬНОСТІ ДЕПУТАТСЬКИХ ФРАКЦІЙ (ГРУП) У ВЕРХОВНІЙ РАДІ УКРАЇНИ

© Ганущин О., 2003

Розглядаються сучасні політологічні дослідження в контексті всебічного використання різних методологічних підходів. Застосовується системний, структурно-функціональний, історично-порівняльний, контент-аналітичний, біхевіористичний, ситуативний методи для отримання об'єктивного аналізу процесів, пов'язаних із депутатськими фракціями (групами) Верховної Ради України.

The article presents contemporary political researches in the context of the implementation of all-round methodological approaches. The author has used system, structural functional, historical comparative, content analyse, behavioristic, situational methods to get objective analyse of processes connected with deputy factions (groups) in Supreme Council of Ukraine.

Становлення проблеми та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Одним із актуальних напрямків політичної науки є дослідження, пов'язані з процесами всередині законодавчих інститутів державної влади. Способи пізнання зазначених процесів, що визначають характер, результати наукових досліджень, є багаторівневими, багатограними. Представники західної політологічної науки, вже тривалий час займаються аналізом поведінки кланів, клубів за інтересами, територіальних утворень, неформальних об'єднань та депутатських фракцій (груп). Більшість методів досліджень, застосовують в науці, що окреслюється терміном "політична соціологія". Практичне значення наукових розробок на тему аналізу формування і діяльності депутатських фракцій (груп) є високим, позаяк потребу в них відчуває найбільше саме законодавчий орган влади [17, с.18]. Політичні реалії, в яких протягом останнього часу працює Верховна Рада України (ВРУ), характерні значною динамікою, зміною законодавчого поля, що детермінує функціонування парламентських утворень. Це, в свою чергу, вимагає більшої уваги до напрацювання методологічних прийомів вивчення процесів у парламенті та практичних рекомендацій щодо покращення його роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Праці українських політологів у галузі досліджень процесів всередині законодавчих інституцій, насамперед, охоплюють сферу, пов'язану з політичними партіями та діяльністю українських еліт. Перший, більш розвинутий напрямок передбачає дослідження партійної системи України, як ключового елемента розвитку сучасного вітчизняного парламентаризму [13, с.4-6]. Аналізуючи дослідження та публікації, присвячені зазначеній тематиці, варто наголосити на працях Ю. Шведа, Л. Скочиляса, В. Малярчука, Г. Нечипоренка, А. Білоуса, Р. Павленка, М. Томенка та інших, де увага акцентується на аналізі значної кількості акумульованої інформації партії та на характеристиці парламентської діяльності політичних груп на основі узагальнення результатів голосувань із суспільно-важливих питань.

Невирішені частини загальної проблеми. Незважаючи на ріст публікацій на тематику, пов'язану з дослідженням депутатських фракцій (груп), слід відзначити, що більшість із них не виходить в часі за межі одного-двох легіслативних періодів. Це звужує наукові розробки до досліджень лише окремих політичних ситуацій. Відповідно, не застосовані методологічні прийоми, котрі виходять за рамки окремих положень системного аналізу та історичного методу. У працях, базованих на порівняльному методі, навпаки – бракує структурно-функціонального аналізу та історичної ретроспективи. Отже, відзначаємо недостатню кількість наукових розробок із методології політологічного аналізу діяльності депутатських фракцій (груп). Відповідно, дослідження навколо українського парламентаризму не повністю розкривають причинно-наслідкові зв'язки між ухваленням політичних, а також законодавчих рішень ВРУ та її головними політичними елементами – депутатськими фракціями (групами).

Метою є розкрити окремі методи вивчення процесів формування, діяльності, депутатських фракцій (груп) українського парламенту. Це зумовило постановку і розв'язання таких завдань: застосування методів системного аналізу при дослідженні процесів всередині ВРУ; структурно-функціональний аналіз та інші емпіричні методи при розгляді механізмів організації, взаємодії та діяльності парламентських суб'єктів;

формування шляхів вивчення діяльності депутатських фракцій (груп) через біхевіористичний підхід, обґрунтування необхідності застосування докладного розгляду окремих політичних ситуацій та оцінки ірраціональних політичних рішень.

Виклад матеріалу дослідження. Як відомо, свої функції ВРУ здійснює через сесії, постійні й непостійні підрозділи у вигляді комісій та комітетів. Однак головні політичні рішення в Українському парламенті визрівають і втілюються у життя через діяльність депутатських фракцій (груп). Згідно з чинним законодавством, до складу депутатської фракції має входити не менше 14 народних депутатів, які подають відповідну заяву про намір створити об'єднання до Секретаріату ВРУ [8, с.85].

Наш парламент і будь який інший політичний інститут, можна сприймати за цілком матеріальне утворення, що згідно з теорією систем, складається з елементів, котрі взаємодіють між собою і разом творять певну цілість [1, с.47]. У кібернетиці такі складні системи називають системами першого порядку. Окремими складними елементами, які відповідно можна назвати елементами (чи системами) другого порядку є парламентські фракції, що у свою чергу складаються з елементів третього порядку – депутатських груп та, безпосередньо, народних депутатів. Подібні підходи у дослідженнях, як це часто трапляється у технічних науках, дають можливість створювати спрощені картини реального світу, що мають назву моделей [2, с.466]. Вони повинні відображати фундаментальні властивості об'єкту досліджень – відповідати ключовим ознакам аналізованих процесів. Отримані західною політологічною наукою результати таких моделей, суттєво відрізняються від копій літаків, чи, скажімо, глобусів. Так, модель Даунса є таким словесним виразом: будь-яка політична партія в умовах альтернативних виборів буде вибирати своїх кандидатів і платформу так, щоб з їх допомогою отримати найбільшу кількість голосів виборців [2, с.466-468]. Модель Річардсона, уособлює математичне рівняння зі змінними у вигляді факторів, котрі впливають на процеси навколо досліджуваного об'єкта. Застосовуючи цей метод, можна окреслити модель поведінки фракцій при голосуванні. Ширшу картину, а відповідно і більші уявлення про об'єкт досліджень отримаємо, йдучи шляхом, який запропонував свого часу Д.Істон у своїх дослідженнях політичних систем [5, с.28]. Парламент можна розглянути як своєрідну машину, котра має “вхід” та “вихід”. На “вході” вона отримує імпульси у вигляді численних вимог суспільства та його інституцій, політичних та економічних потреб окремих груп тиску тощо. Усі ці частини цих імпульсів проходять певну обробку всередині структурних елементів парламенту – депутатських фракцій (груп). Окремо від інших складових ВРУ, останні адаптують вимоги, які надходять, відповідно до власних бачень та інтересів. Пізніше формуються рішення на міжфракційному рівні. Певна модифікація імпульсів, що надходять, адаптація самих фракцій (груп), може призвести до реорганізації їх елементів та відносин між ними. Тоді відбувається розпад та створення нових депутатських утворень. На “виході” ж, продукується низка владних рішень, а також численні політичні заяви та оцінки. Застосування системного методу та пов'язаного з ним моделювання, потребує від дослідників широких знань політичних процесів. Соціальні й політичні явища моделювати складніше за природні у точних науках, бодай тому, що люди набагато складніші і менш передбачувані за атоми [2, с.466].

Прямим продовженням означеного методу є структурно-функціональний аналіз. Він дозволяє виділяти фракції (групи), як окремі підрозділи парламенту, котрі характеризуються чинними в них політичними нормами (прикладом можуть бути умови добору та перебування народних депутатів у фракціях (групах), зумовлені ідеологією, інтересами тощо), політичними відносинами з іншими депутатськими утвореннями та керівництвом ВРУ. Сама сутність парламентських фракцій (груп), як це доводив на прикладі політичних партій Дюверже, найкраще розкривається в їх організації, способі інтеграції депутатів у єдині утворення, мотиваційній основі об'єднань (дисципліна чи доктрина) тощо [3, с.6]. Таким чином, можна вивчати процеси навколо депутатських фракцій (груп) через функції, які ті беруть на себе [5, с.27]. Легітимізація представництва інтересів політичних та фінансово-економічних груп (фракцій та групи є цілком формальними утвореннями і законодавчо врегульовані їх права та обов'язки), мобілізуюча та інтегруюча функції, що виявляються в об'єднанні народних депутатів та груп (певною мірою збільшується чи зменшується ентропія у системі вишого порядку – самому парламенті), регулятивно-регламентаційна, що детермінує політичні відносини, поведінку народних депутатів та груп всередині й ззовні досліджуваних утворень. Такий перелік був би неповний, коли не згадати про головну функцію об'єкта досліджень – колективну стратегію та керівництво. Якраз характеристика дій, спрямованих на досягнення окремих політичних цілей від імені та в інтересах фракцій (груп), узгоджених чи ні з іншими парламентськими утвореннями, часто дає можливість пояснити процеси навколо самого об'єкта. Вже своїм існуванням, фракції покликані: розподіляти (виступати

окремим суб'єктом при отриманні, скажімо керівних посад у комітетах, комісіях тощо), регулювати (відповідати за контроль над політичним волевиявленням своїх депутатів у вигляді голосування, забезпечувати власні інтереси та замовлення груп тиску), комунікувати (забезпечувати різносторонній зв'язок з виборцями, ЗМІ, політичними силами і т.д.).

Трансформаційні процеси та діяльність депутатських фракцій (груп) є, безумовно, політичними, яким притаманні послідовні зміни їх суб'єктів, стани та стадії розвитку тощо [5, с.36]. Подібні процеси є дискретними. Опираючись на досвід ще молодого українського парламентаризму, можна зробити висновок: їх найбільші цикли дорівнюють у часі періодам скликання ВРУ. Після кожних виборів відбувається заміна елементів парламенту, значна кадрова реорганізація його структури. Тому, подібні дослідження слід проводити в хронологічних рамках, що охоплюють кілька скликань ВРУ.

Історично-порівняльний метод доцільно застосовувати у таких аспектах. Історіографія формування та розпаду депутатських фракцій (груп), є необхідною передумовою для побудови всіх аналітичних висновків, котрі стосуються процесів навколо об'єкта досліджень. Окрім цього, історичний розріз біографій окремих персоналій, особливо лідерів парламентських утворень, інколи дозволяє суттєво прояснити моменти політичної поведінки. Аналіз переходів депутатів та їх груп з одних фракцій в інші, дає уявлення не тільки про кон'юнктуру моменту, а й зміну парадигм політичної діяльності останніх. Виходячи зі схожих особливостей історичного розвитку законодавчих інституцій у країнах, котрі утворилися після розпаду Радянського Союзу, доцільно включати у дослідження аналіз аналогічних процесів у парламентах Росії та країн Балтики. Однак, не варто забувати: кожна політична ситуація викликає зміни, є конкретним і неповторним феноменом політичного процесу [5, с.21].

Продовжуючи перелік емпіричних методів, слід наголосити на використанні контент-аналізу, який вперше застосував Лассуел. Йдеться про системну числову обробку, оцінку, інтерпретацію форми складу і суті будь-якого джерела, котре містить інформацію про досліджуваний об'єкт. Метод набув великої популярності у представників західної політичної науки [2, с.265-269]. Слід зазначити: політологічні дослідження часто опираються на неповні, приблизні знання та факти про процеси, а також мають справу з інформацією тривіального змісту (вона не потребує доведень і базується на здоровому глузді). Аби уникнути аберацій у висновках, слід застосовувати контент-аналіз інформації про депутатські фракції (групи), яка має різні джерела походження. З одного боку – факти породжені самим об'єктом, як от внутрішньо-орієнтовані протоколи засідань депутатських груп, регламенти внутрішньої поведінки членів у фракції, чи зовнішньо-орієнтовані публічні зафіксовані висловлювання депутатів з приводу гострих політичних питань. З іншого – лавина інформації у ЗМІ, про поведінку та діяльність членів та самих парламентських фракцій (груп), висновки політологів тощо. Досліднику важливо налагодити багатосторонню візію процесів, використовувати різні джерела. Це дозволить якомога об'єктивніше інтерпретувати і давати оцінку фактам, що є метою описуваного методу контент-аналізу. При цьому, як і у випадку із застосуванням методу моделювання, є серйозна небезпека – сама політична реальність може постати у кінцевому продукті в дуже грубому вигляді.

З початку ХХ століття набули популярності біхевіористичні (від англ. "behavior" – поведінка) методологічні підходи, продовженням яких стали методи психоаналізу [5, с.20]. В сучасній політичній науці вони базуються на твердженні: політика носить особистісний вимір. Даючи оцінку дій окремих суб'єктів політики, що займають керівні ніші в керівництві фракцій (груп) українського парламенту, можна зазначити ірраціональні фактори, а то й зовсім домінуючі психологічні мотиви в ухваленні окремих рішень. До того ж, як вже зазначалося, до категорії політичних процесів (зокрема й об'єкта досліджень), не завжди можна застосувати чітку причинно-наслідкову детермінованість. Їх динамічність, і водночас аморфність робить проблемним позитивістський шлях вивести постійні закономірності й закони [7, с.46]. Ще Н.Маккіавеллі свого часу заперечував підхід детерміністичний, і наголошував на ситуативному підході до вивчення та оцінки політичних явищ [6, с.28]. Чи не саме тому й народилося визначення політики як мистецтва можливого, під яким розуміють і раціональне, несвідоме, випадкове, інтуїтивне [5, с.14]. Повертаючись до емпіричних методів досліджень, слід наголосити на вже згаданому ситуативному підході при вивченні політичних процесів навколо депутатських утворень у ВРУ. Суть його полягає у вивченні реакції депутатських фракцій (груп) у реальних ситуаціях, особливо при ухваленні важливих політичних рішень (конституційна реформа, обрання керівництва парламенту), діях при поразках, а також у процесі виборів до парламенту, і відповідному аналізі.

Висновки та ймовірні перспективи нових досліджень проблеми. Зазначені методи досліджень, можуть сприяти об'єктивному аналізу проблеми. Трансформаційні процеси навколо депутатських фракцій (груп) ВРУ суттєво впливають на ухвалення державних рішень та їх виконання, чим підтверджують актуальність наукових досліджень на цю тематику. Запропонована методика аналізу, виконана у конкретному часовому контексті, базована в основному на емпіричних методах, може бути підставою для напрацювань практичних порад та рекомендацій для учасників політичного процесу. Окрім цього, наявність певних подібностей, повторень, що будуть отримані внаслідок зазначених досліджень, слугуватиме для виведення низки закономірностей.

Водночас, розвиток методологічних аспектів політологічного аналізу процесів всередині парламенту повинен бути продовжений. Автор при написанні даної статті обмежився розглядом лише останніх робіт вітчизняної та зарубіжної політології. Потребують уваги й класичні розробки проблем інститутів законодавчої влади, а також політичних партій. Науковий інтерес до тем, пов'язаних із дослідженням процесів навколо політичних елементів ВРУ, повинен суттєво зрости після задекларованого Президентом Л. Кучмою курсу конституційних реформ на перетворення України у державу з парламентсько-президентською формою правління. Зрозуміло: після навіть часткової реалізації таких перетворень, впливи депутатських фракцій (груп) на прийняття рішень загальнонаціонального масштабу зростуть.

Таким чином, застосування результатів проведеного дослідження, матиме як наукове, так і практичне значення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Білоус А. Політико-правові системи: світ і Україна. – К.: АМУПП.
2. Берталанфи Л. *Общая теория систем: критический обзор // Исследования по общей теории систем.* – М.: Наука, 1976.
3. Джаром Б. Мангейм, Річард Б. Річ. *Політологія, методи досліджень / Пер. з англ. / Загальна редакція і керівництво А.К.Соколова.* – Москва: Весь мир, 1999.
4. Дюверже М. *Политические партии.* – М.: Академический проект, 2000.
5. Малярчук В. *Проблеми представительства политических партий Украины во властных структурах: Диссертация кандидата политических наук: 23.00.02. Донецкий государственный университет.* – Донецк, 1996.
6. Макиавелли Н. *Избранные произведения.* – М.: Художественная литература, 1982.
7. Нечипоренко Г. *Парламентаризм в Україні: Сутність та перспективи становлення: дисертація кандидата політичних наук: 23.00.02, КНУ.* – К., 1996.
8. *Основи політичної науки. Курс лекцій.* – Частина 2-га. *Політичні системи та інститути / За редакцією Б.Кухти.* – Львів: Кальварія, 1997.
9. Павленко Р. *Паламентська відповідальність уряду: світовий та український досвід: Автореферат дис. к.п.н.: 23.00.02 / НАН України, інститут держави і права ім. В.М.Корецького.* – Київ, 2001.
10. *Політологія: навчальний посібник для студентів ВУЗів / За редакцією М.Сазонова.* – Харків: Фоліо, 1998.
11. Поппер К. *Відкрите суспільство та його вороги.* – Київ: Основи, 1994. – Т.2.
12. *Рішення Конституційного Суду N17-рп/98 (v017p710-98) від 03.12.98 р. // Вісник Конституційного Суду України.* – 1999. – № 1.
13. Скочиляс Л. *Парламентська діяльність політичних партій України і Росії у пострадянський період: Автореферат дис. к.п.н.: 23.00.02. ЛДУ ім. І. Франка.* – Львів, 1999.
14. Сурмін Ю. *Аналітична діяльність: Посібник для аналітика неприбуткової організації.* – К.: Центр інновацій та розвитку, 2002.
15. Тезінг Й., Гофмайстер В. *Політичні партії в демократичному суспільстві.* – К.: Графіка, 2001.
16. Шведа Ю. *Формування багатопартійної системи в Україні: Автореферат дис. к.п.н.: 23.00.02. ЛДУ ім. І.Франка.* – Львів, 1996.
17. www.parlament.org.ua
18. www.tomenko.kiev.ua